

**“ΠΟΛΥΤΡΟΠΗ ΑΡΜΟΝΙΑ” και “ΠΟΛΥΤΡΟΠΗ”**

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ**

**Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**

**ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΝΑΡΤΗΣΗΣ: 2-5-2025**

**ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

**ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΕΠΤΑ (7)**

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ**

**A1.α.**

**α. Λ**

«Μήτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν»

**β. Λ**

« ἡ μὲν διανοητική τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξησιν»

**γ. Σ**

«οὐδ’ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖη»

**A1.β.**

**ἐξ οὗ:** ἡ δ’ ἠθική ἐξ ἔθους περιγίνεται

**τούτων:** ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται

**B1.α.**

Ο Επίκουρος θεωρεῖ ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι τρόπος ζωῆς, ὅτι εἶναι γιὰ ὅλους καὶ ὅτι καμία πρόφαση ηλικιακῆς ασυμβατότητας δὲν ευσταθεῖ. Οὔτε οἱ νέοι πρέπει νὰ θεωροῦν τὸν εαυτό τους ἀνώριμο (ἄωρος) γιὰ τὴ φιλοσοφία οὔτε οἱ ηλικιωμένοι πρέπει νὰ θεωροῦν τὸν εαυτό υπερῶριμο (πάρωρος) γι’ αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν περάσει πια τὴν ὥριμη γιὰ τὴ φιλοσοφία περίοδο τῆς ζωῆς τους, ἀφοῦ ἡ φιλοσοφία βοηθᾷ στὴν κοινὴ ἐπιδίωξη ὅλων τῶν ηλικιών που εἶναι ἡ ψυχικὴ υγεία (πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον), με ἄλλα λόγια ἡ ευδαιμονία.

Γιὰ νὰ ἀντικρούσει ὁ Επίκουρος πιθανὲς ἐνστάσεις καὶ ἀντιρρήσεις στὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι κατάλληλη γιὰ κάθε «ῥα» καὶ κάθε ἄνθρωπο, εἰσάγει στὸν λόγο του μιὰ ἀναλογία (ὁμοιὸς ἐστὶ). Παραλληλίζει τὸν ἄνθρωπο που θὰ υποστηρίξει (ὁ λέγων) ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν προσφέρεται γιὰ τὸν καθένα – εἴτε γιατί εἶναι ἀκόμη νωρὶς (μήπω ὑπάρχειν ῥαν) εἴτε διότι εἶναι πλέον πολὺ ἀργά (παρεληλυθέναι τὴν ῥαν) – με ἐκεῖνον που ἰσχυρίζεται καὶ πιστεύει (τῷ λέγοντι) ὅτι δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμη ἢ ἔχει παρέλθει ὁ κατάλληλος χρόνος γιὰ τὴν ευδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου (ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ῥαν ἢ μηκέτι εἶναι) .

Η αναλογία έχει στόχο να κάμψει τις όποιες ενστάσεις και αντιρρήσεις για το ότι η φιλοσοφία απευθύνεται σε κάθε άνθρωπο. Τόσο οι νέοι όσο και οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας επικαλούνται διάφορους λόγους για να δικαιολογήσουν την απροθυμία τους να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία. Οι νέοι από τη μια θεωρούν ότι είναι νωρίς για μία τέτοια σοβαρή δραστηριότητα, ότι έχουν ακόμη χρόνο, ότι η φιλοσοφική ενασχόληση ταιριάζει περισσότερο στην ώριμη ηλικία και ότι έχουν άλλες προτεραιότητες και άλλα ενδιαφέροντα στη φάση αυτή της ζωής τους.

Οι γέροντες από την άλλη θεωρούν ότι η φιλοσοφική ενασχόληση είναι μάταιος κόπος και ότι είναι περιττό να σπαταλούν τον χρόνο που τους έχει απομείνει σε μία δραστηριότητα που αδυνατεί να βελτιώσει την ποιότητα της ζωής τους. Επιπλέον, υποστηρίζουν συχνά ότι η φιλοσοφική ενασχόληση ταιριάζει περισσότερο σε ανθρώπους που βρίσκονται σε σωματική και πνευματική ακμή.

Στόχος της αναλογίας είναι να δείξει ότι η άρνηση της φιλοσοφίας ισοδυναμεί με άρνηση της ευδαιμονίας, που για τους περισσότερους φιλοσόφους είναι ο τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής, η επιδίωξη όλων των ανθρώπων, το απώτατο αγαθό. Στην επικούρεια φιλοσοφία η *εύδαιμονία* έχει κεντρική θέση, αποτελώντας ένα ιδανικό εφικτό σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής, φύλου, ηλικίας, κοινωνικής θέσης και οικονομικής κατάστασης. Ο Επίκουρος συνδέει το φιλοσοφεῖν με τον ευδαίμονα βίον, δηλαδή με την ευτυχισμένη και πλήρη ζωή, χωρίς τα δυσάρεστα συναισθήματα που συχνά απομακρύνουν τον άνθρωπο από εκείνη την ψυχική και πνευματική κατάσταση που βιώνεται ως ευτυχία.

Εφόσον η φιλοσοφία φέρνει την ευδαιμονία, είναι μια δραστηριότητα αναγκαία για κάθε ηλικία και διαρκώς επείγουσα. Η αδιαφορία προς τη φιλοσοφία καθυστερεί, αν όχι ματαιώνει, την πορεία προς τον σκοπό της ζωής.

B1.β.

Οι ηθικές αρετές είναι οι λειτουργίες και ικανότητες της συναισθηματικής νοημοσύνης, της δυνατότητας του ανθρώπου να κατανοεί και να ρυθμίζει με σταθερό τρόπο τις συναισθηματικές του εκδηλώσεις, τη συμπεριφορά του στο πλαίσιο των σχέσεων μέσα στην οργανωμένη κοινωνία. Οι ηθικές αρετές λειτουργούν για το καλό του φορέα τους και της κοινωνίας. Αποβλέπουν στην ευτυχία, ατομική και συλλογική. Αντίθετές τους είναι οι κακίες. Παραδείγματα ηθικών αρετών που αναφέρει ο Αριστοτέλης: *άνδρεία, πραότητα, σωφροσύνη, έλευθεριότητα, μεγαλοψυχία* κ.ά. Οι ηθικές αρετές αφορούν το έπιθυμητικόν μέρος της ψυχής, το μέρος δηλαδή της ψυχής που μετέχει και στο καθαρά λογικό και στο ἄλογον μέρος.

Ο Αριστοτέλης εξετάζει τον τρόπο απόκτησης και ανάπτυξης των ηθικών αρετών. Για την ηθική αρετή το μέσο απόκτησης είναι η άσκηση, ο εθισμός, η συνήθεια δηλαδή που δημιουργείται από την επανάληψη · πράγματι, η λέξη ήθική παράγεται από τη λέξη ἔθος, που σημαίνει συνήθεια, τρόπος συμπεριφοράς που παρατηρείται συχνά και κατ'επανάληψη. **Ο Αριστοτέλης διακρίνει το ἔθος (τις διαμορφωμένες κοινωνικές συμπεριφορές και πρακτικές ενός ανθρώπου) από την φύσιν (τις δεδομένες βιολογικές/φυσιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου είδους).** Για τον Αριστοτέλη, εφόσον οι ηθικές αρετές αποκτώνται, διαμορφώνονται και εξελίσσονται με τη συνήθεια και την άσκηση, δεν υπάρχουν έμφυτες « φύσει» στον άνθρωπο. (*οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται, οὐτ' ἄρα φύσει ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί*). Θεωρεί, ωστόσο, ότι δεν είναι και αντίθετες με τη φύση, αλλά ο άνθρωπος έχει «δυνάμει», από τη φύση του (πεφυκόσι), την προδιάθεση να δεχτεί την αρετή, ωστόσο γίνεται τέλειος (τελειούμενοις) με τον εθισμό του σε αυτή.

Η τυποποιημένη δοτική φύσει δηλώνει συμφωνία ή αιτία (συνώνυμη η έκφραση κατὰ φύσιν). Σύμφωνα με τη φύση ή οφειλόμενο σε αυτήν είναι ό,τι γίνεται πάντα (ή σχεδόν πάντα) με τον ίδιο τρόπο και αφορά μια μεγάλη ομάδα ομοειδών όντων ή φαινομένων: πάντα τὰ φύσει ἢ αἰεὶ οὕτω γίνεταί ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (Φυσικά 198b35-36). Παρὰ φύσιν είναι οποιαδήποτε διεργασία, λειτουργία ή κίνηση παραβιάζει τη φυσική νομοτέλεια (την ομοιότροπη ή σχεδόν ομοιότροπη επανάληψη λειτουργιών και φαινομένων). Γι' αυτό και το παρὰ φύσιν προϋποθέτει συχνά τον εξαναγκασμό, τη βία ή την ανθρώπινη απόπειρα να αναιρεθεί η φυσική τάξη.

## B2.α.

Το κύριο νόημα του αποσπάσματος είναι ότι τα νιάτα, που είναι όμορφα και ευχάριστα, έχουν μικρή διάρκεια και φεύγουν γρήγορα χωρίς γυρισμό, υπακούοντας στους βιολογικούς νόμους, για να δώσουν τη θέση τους στα άχαρα γηρατειά, όπου ατονούν και καταρρέουν όλες οι σωματικές και πνευματικές δυνάμεις του ανθρώπου. Γι' αυτό το λόγο ο ποιητής διακατέχεται από:

- ✓ μελαγχολία και θλίψη, επειδή τα νιάτα έχουν μικρή διάρκεια, όπως ένα όνειρο, και χάνονται για πάντα
- ✓ αποστροφή για τα γηρατειά, επειδή είναι άχαρα, άσχημα, μισερά, ατονούν τις αισθήσεις και τις σωματικές λειτουργίες του ανθρώπου, ενώ συνάμα εξασθενούν τις πνευματικές του λειτουργίες
- ✓ ταραχή και πανικό μπροστά στον επικείμενο θάνατο

**B2.β.**

Ο Επίκουρος θεωρεί ότι ο ηλικιωμένος άνθρωπος μπορεί να ελέγξει και να αποτρέψει όλα τα δυσάρεστα συναισθήματα που επιφέρει το γήρας μέσα από την ενασχόληση με τη φιλοσοφία. Γι' αυτό και προτρέπει τον άνθρωπο σε κάθε ηλικία να ασχολείται με τη φιλοσοφία, γιατί δεν είναι ποτέ ούτε πολύ νωρίς ούτε πολύ αργά για ό,τι μας **εξασφαλίζει την ψυχική υγεία** (ούτε γάρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον). Κατά τον Επίκουρο **η φιλοσοφία λειτουργεί ιαματικά**, καλείται δηλαδή να **θεραπεύσει μια ζωή που ασθενεί ψυχικά, που υποφέρει και ταραζεται από ποικίλους φόβους και πάθη**, που απομακρύνουν τον άνθρωπο από τη γαλήνη και την ήδονήν, δηλαδή από την ευτυχία. Ο σκοπός της είναι διπλός, θεραπευτικός, καθώς απαλλάσσει τον άνθρωπο από τον φόβο για τη φύση, τους θεούς, τον θάνατο και τον πόνο, και διδακτικός, καθώς μαθαίνει τον άνθρωπο να βρίσκει τα όρια του πόνου και της ηδονής.

Στη συνέχεια τονίζει **μέσα από ένα οξύμωρο σχήμα** (τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζη τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων) ότι η φιλοσοφία βοηθά τους ηλικιωμένους να διάγουν το βίο τους με νεανικά φρονήματα και πιο ανάλαφρο πνεύμα. Ο Επίκουρος θεωρεί ότι οι **άνθρωποι, καθώς θα οδηγούνται προς τα γηρατεία, θα τείνουν να διασώσουν τη νεότητά τους, μέσα από την ευγνωμοσύνη για τα όσα έζησαν, ότι θα ανανεώνονται ψυχικά και πνευματικά**, καθώς θα θυμούνται τα ευχάριστα γεγονότα του παρελθόντος και θα είναι ευγνώμονες που τα έχουν γευτεί, και οι ευχάριστες αναμνήσεις θα βεβαιώνουν ότι η ζωή τους δεν πέρασε μάταια και άχαρα και θα τους κάνει να νιώθουν ευγνωμοσύνη και να χαίρονται για τα αγαθά που τους έχει προσφέρει.

Συμπερασματικά, **ο Επίκουρος για όλα τα ισχυρά αρνητικά συναισθήματα που φέρνει το γήρας**, όπως τη λύπη, τη μελαγχολία, τον φόβο του θανάτου, που καθηλώνουν τον άνθρωπο και τον καθιστούν δυστυχισμένο, **προτείνει ως θεραπεία τη φιλοσοφία**.

**B3.α.**

ψυχήν: ψυχολογία, ψυχοφθόρος, ψυχίατρος, ψυχομαχώ

ὅμοιος: ομοιομορφία, ομοιοκαταληξία, ομοιόσταση, ομοιογενής

πλεῖον : πλειοψηφία, πλειοδοσία, πλειοδότης

ἄλλως: αλλόδοξος, αλλόθρησκος, αλλόφυλος

πῦρ: πυρομαχικό, πυροσβέστης, πυρασφάλεια, πυρανίχνευση

### **B3.β.**

**παρεκκλῖνον:** ἐγκλίση, επικλινής

**παρεληλυθέναι:** εξιτήριο, ισθμός, προσιτός

### **B4.α.**

1. γ
2. β
3. α
4. β
5. β

### **B4.β.**

- 1 Λ
- 2 Σ
- 3 Λ
- 4 Λ
- 5 Λ

### **Γ1.**

Με τέτοιο τρόπο ζωής γύμνασε την ψυχή και το σώμα, τον οποίο αν εφάρμοζε κανείς, αν δεν συνέβαινε κάτι θεϊκό, με θάρρος και ασφάλεια θα περνούσε τη ζωή του και δεν θα είχε ανάγκη τόσο δαπάνη. Γιατί ήταν τόσο ολιγοδάπανος, ώστε δεν ξέρω αν κάποιος θα μπορούσε να δουλέψει τόσο λίγο, ώστε να μην εξασφαλίσει αυτά που ήταν αναγκαία στο Σωκράτη. Γιατί χρειαζόταν τόσο τροφή όση έτρωγε με ευχαρίστηση, και πήγαινε για φαγητό, αφού έτσι είχε προετοιμαστεί, ώστε η επιθυμία του φαγητού να είναι προσφάγιο / ορεκτικό γι' αυτόν · και κάθε ποτό του ήταν ευχάριστο, γιατί δεν έπινε αν δε διψούσε. Αν ποτέ επειδή είχε προσκληθεί ήθελε να πάει σε δείπνο, πράγμα που στους περισσότερους είναι πολύ δύσκολο, ώστε να φυλαχτούν από το να χορτάσουν περισσότερο απ' όσο αντέχουν, φυλαγόταν από αυτό πάρα πολύ εύκολα.

### **Γ2.**

Ο Σωκράτης ζούσε με ελάχιστη ανάγκη για χρήματα και υλικά αγαθά. Χρειαζόταν μόνο την τροφή που του ήταν απαραίτητη για να χορτάσει (**Σίτω μὲν γὰρ τοσούτῳ ἐχρήτο**) και που του έδινε ικανοποίηση (**ὅσον ἡδέως ἥσθιε**) και ακολουθούσε έναν

τρόπο ζωής που του επέτρεπε να τρώει μόνο όταν πεινούσε και να πίνει μόνο όταν διψούσε (**ποτόν δέ πᾶν ἡδύ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ διψῶη**). Πριν πάει για φαγητό προετοιμαζόταν και χόρταινε με τη σκέψη και μόνο του φαγητού (**ὥστε τήν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὄψον αὐτῷ εἶναι**). Επίσης, όταν καλούνταν σε δείπνα, φρόντιζε να μην παρασύρεται από την υπερκατανάλωση φαγητού ή ποτού, διατηρώντας έναν υγιή περιορισμό (**Εἰ δέ ποτε κληθεῖς ἐθελήσειεν ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν, ὃ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν, ὥστε φυλάξασθαι τὸ ὑπὲρ τὸν κόρον ἐμπίμπλασθαι, τοῦτο ῥαδίως πάνυ ἐφυλάττετο**).

Ο Σωκράτης πίστευε ότι η υπερβολική κατανάλωση τροφής και ποτού είναι βλαβερή για το σώμα και την ψυχή (**τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλᾶς καὶ ψυχᾶς ταῦτ' ἔφη εἶναι**). Γι'αυτό και συμβούλευε τους συμπολίτες του να αποφεύγουν το να τρώνε όταν δεν πεινούν ή να πίνουν όταν δεν διψούν , καθώς πρόκειται για υπερβολές που προκαλούν βλάβες τόσο στο σώμα όσο και στην ψυχή (**συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ πείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν μηδὲ διψῶντας πίνειν**).

### Γ3.α.

καὶ γὰρ τό λυμαινόμενον γαστέρα καὶ κεφαλὴν καὶ ψυχὴν τοῦτο ἔφασαν εἶναι

### Γ3.β.

εὐτελής: εὐτελέστερος

ἡδύ: ἡδιον

### Γ3.γ.

διάγοι: διαγάγοι

χρώμενος: χρυσάμενος

ἐσθίειν: φαγεῖν

### Γ3.δ.

ἀποροῖ/ἀποροίη

ἔρχεται/εἴσι

### Γ4.α.

**Διαίτη** : δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρ. ἐπαίδευσε

**ἧ**: αντικείμενο στη μετοχή χρώμενος

**Ἔρμου**: γενική υποκειμενική στη δοτική ὑποθημοσύνη

**Γ4.β.**

**Υπόθεση:** Εί δέ ποτε κληθείς ἐθελήσειεν ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν (εἰ +ευκτική)

**Απόδοση:** τοῦτο ῥαδίως πάνυ ἐφυλάττετο (οριστική παρατατικού)

Δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν

Ἐάν ...ἐθελήσῃ, φυλάσσεται

**Γ4.γ.**

**Ὁ Ὀδυσσεύς** Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνη **ἐγκρατὴς ὢν** καὶ **ἀποσχόμενος** τοῦ ὑπὲρ τὸν κόρον τῶν τοιούτων ἄπτεσθαι, διὰ ταῦτα **οὐκ ἐγένετο ὕς**